

valjanu metodologiju, dobar izvor za istraživanje emocija u povijesti.

Geste kojima se iskazuje nezadovoljstvo nad venecijanskim upraviteljima predstavlja Catarine Caverzan u radu „L'ingiuria anonima: il rettore Veneziano e il reato di Libello famoso“, analizirajući deset slučajeva iz 16. stoljeća. Dva posljednja članka temelje se na izvorima iz 20. stoljeća. Prvi Milana Radoševića pod naslovom „‘Trgovanje emocijama’: samoubojstva u istarskom novinskom diskursu za talijanske međuratne uprave (1918. – 1940.)“ predstavlja neuzvraćenu ljubav, obiteljske razmirice, financijske probleme i neizlječive bolesti kao uzroke samoubojstava. Prema autoru, unatoč razlozima, samoubojstva su se različito opisivala s obzirom na politički i ideološki stav tiskovine: od potpunog prešućivanja pa do vrlo detaljnog emotivnog opisa nesretnog događaja. U drugom radu pod naslovom „Transferi ljudi i povijest emocija: jadranski migranti u međuratnom Zagrebu“ Željko Dugac na temelju arhivskih fondova sestara pomoćnica i novinskih vijesti istražuje emocije siromašnih doseljenika s ciljem prikazivanja kako se takvi izvori mogu emocijološki čitati i tako pridonijeti maksimalizaciji spoznajnih potencijala i afirmaciji povijesne znanosti.

Takav zaključak dobro ocrtava pokušaj ovog Zbornika: prikazati kako cjelovito historijsko istraživanje ne može preskočiti izražavanje i življenje osjećaja aktera jer na povijesnu pozornicu svi oni nerijetko stupaju upravo vođeni svojim emocionalnim doživljajima. U kontekstu hrvatske historiografije Zbornik može pomoći popularizaciji historijsko-emocijološkog pristupa te, s obzirom na to da je svaki članak popraćen kvalitetnim bilješkama koje obiluju naslovima priručnika ove historijske subdiscipline, može poslužiti i kao polazišna točka novim istraživanjima. Također, Zbornik podcrtava činjenicu da historijsko-emocijološko istraživanje ima širok raspon tema te je trajno u opasnosti da se zadrži na običnom nabranjanju emotiva, nepotrebnom psihologiziranju ili prepričavanju zanimljivih skandala. Međutim, koristeći se kvalitetnom i potpunom metodologijom, kojom se većina autora u Zborniku koristila, historija emocija ima mogućnost upotpuniti i iz drugog kuta sagledati povijesne događaje u cjelini.

Vjeran Lazić

Inventar hrvatske nazočnosti na Jadranu

Trideset pogleda na Sredozemlje: uvodni eseji „Knjige Mediterana“ (ur. Nenad Cambi), Split: Književni krug, 2020, 326 str.

U knjizi su objavljene pisane inačice izgovorenih eseja kojima se svake godine, počevši od 1990, otvara međunarodna znanstvena manifestacija *Knjiga Mediterana* u organizaciji splitskoga Književnoga kruga. Tjedno okupljanje krajem rujna, na kojem se redovito održavaju međunarodni znanstveni skupovi te predstavljaju knjige, uvodno se otvara predavanjem uglednog i potvrđenog znalca u čijem je eseju najčešće sublimirano čitavo životno znanstveno iskustvo. Navedena knjiga stoga predstavlja jedno od najvažnijih izdanja od hrvatske neovisnosti jer donosi inventar čitave hrvatske nazočnosti

na Jadranu, tijekom koje su duboki mediteranski korijeni presudno oblikovali naš nacionalni identitet.

Prvi uvodničar *Knjige Mediterana*, akademik Vlatko Pavletić, govorio je 1990. o Mediteranu kao poeziji sklada i moru koje spaja. Naše more – *Mare nostrum* nije samo Jadran nego i čitav Mediteran. Na nama je, pak, birati između sudbine Argonauta u potrazi za nepoznatim ili, pak, one Sizifove, osuđene na besciljnost. Trebamo se, poput Argonauta, ohrabriti i otisnuti na pučinu „s brodom krcatim knjigama“ po kojima će nam svaka luka bila domaća. Ratne 1991. govorio je književni povjesničar Slobodan Prosperov Novak, i to o Mediteranu kao prostoru susreta. Usporedio je topografske granice s ljudskom kožom, koje obje štite organizam i drže njegove dijelove na okupu, ali ih i povezuju s okolinom. Ako koža i kulturna zajednica ne mogu disati, ne mogu ni živjeti. Hrvatima je Država sredstvo da bi bili dio novog Mediterana i nove Europe. Povjesničar umjetnosti Nikola Jakšić zapitao se u naslovu eseja (1992) pripada li Mediteran pomorcima ili čobaninima? Polazeći od mediteranskih partikularizama, istaknuo je prostore grada-države poput našeg Dubrovnika, izloženih prijetećem visinskom svijetu. Poentirao je da su naši Držići i Menčetići mogli zapjevati tek nakon što je podignuta Minčeta. Akademik Nedjeljko Mihanović u eseju „*Orbis Romanus*“ naglasio je kako su Hrvati, dospjevši između zapadne i istočne kulturne sfere, kroatizirali staru romansku civilizaciju. Već u 9. stoljeću izborili su međunarodnu ravnopravnost i povlasticu uporabe vlastitoga jezika i pisma u liturgiji koja se s vremenom preobrazila u živu književnu pojavu. Akademik Ivo Frangeš govorio je 1993. o knjizi kao sjaju Mediterana. Jednako kako se kamen tijekom vremena drugačije oblikuje na kopnu, a drugačije na moru, tako se i hrvatska povijest blagotvorno oblikovala pod utjecajem mora. Otkad smo se spustili na ove obale, more nam je bilo veliki učitelj i najveća pouka. Akademik Tonko Maroević govorio je 1995. o „Moru posred zemlje“, istaknuvši Mediteran kao povlašten prostor koji je kao kolijevka monoteizma i integrativne misli oduvijek privlačio sjevernjake. Posvjedočio je vlastitu sredozemnost sentimentalnim putovanjem u stranice svojih ranih lektira, analizirajući mediteranske motive Ivaniševića, Cettinea, Delorka, Kaštelana i drugih modernih autora te je istaknuo da je njihov mediteranizam *pars pro toto* čitavoga dalmatinskoga mikrokozmosa.

Povjesničar umjetnosti Ivo Babić govorio je 1996. o fizičkim i duhovnim granicama Jadrana polazeći od činjenice da je nevelik i krhak te da je ugrožen neoliberalizmom koji driješi ruke profiterima. Upozorio je da nam na Jadranu postaje sve tješnje zbog grabeži obalnoga prostora. Sljedeće je godine književnik Dražen Katunarić govorio o Dioklecijanovoj palači kao knjizi života, kao jedinoj svijetloj točki Svijeta u kojoj se antički svijet nije urušio jer ga je potreba za životom sačuvala. Oko sebe, pak, vidimo antipalače jer je Svijet krenuo suprotnim smjerom od Palače koja postaje otok okružen mrtvim morem. No, i u trenucima obeshrabenosti nudi utočište, odnosno dijalog s beskonačnošću. U eseju „Sve oči Mediterana/Sredozemni Vasistas“ (1998) akademik Luko Paljetak naglasio je da su neutješno tužni oni koji ne mogu vidjeti more. Dodao je da je na Mediteranu svaki grad „autentičan svijet“ okrenut sebi, između sunca i mora. Na Mediteranu nas uvijek netko/nešto gleda te nam ta prisмотра nameće obvezu *decoruma* na društvenoj pozornici.

Književnik i filolog Joško Božanić predstavio je 2000. projekt „*Ars halieutica*“ osnovan u Komiži 1986. u povodu spašavanja tradicionalne komiške ribarske gajete falkuše. Falkuša je odgovor komiških ribara na izazov egzistencije na škrtom zemlji okrenutoj moru, stoga i nije samo brod, nego predstavlja ideju opstanka. Sljedeće godine akademik Pavao Pavličić istaknuo je europsku i hrvatsku dihotomiju između sjevera i juga.

Ocrtao ju je primjerom ulice: na jugu su uske, na sjeveru široke, na jugu jednobojne, na sjeveru šarene, na jugu se živi vani, na sjeveru u interijeru. Samo je jug mogao iznjedrili držičevsku komediju koja se sva zbiva na ulici; samo je sjever mogao stvoriti krležijansku dramu koja na ulici nema što tražiti. Navedenu dihotomiju naglasio je i književnik Ivo Brešan u eseju o duhu Mediterana (2002) u kojem je istaknuo da, za razliku od juga, koji je skloniji iskustvenom i realnom, sjever teži iracionalnom, apstraktnom i metafizičkom. Sjever je kolijevka apstraktnog slikarstva, egzistencijalističke bačenosti u svijet (Sartre), filozofije apsurdna (Camus), Beckettove antidrame i Kafkina antiromana – zastrašujućih nagovještaja kataklizme suprotne antici, koja ne upućuje ni na kakvu prijetnju. Kazališni kritičar Anatolij Kudrjavcev govorio je 2003. o „Smrtnosti mediteranske vječnosti“, istaknuvši da se ljepota mediteranskog temelji na njezinoj nedokučivosti jer ono intimno živi s mitološkim, ali nestaje pod terorom konkretne materijalnosti. Povjesničar umjetnosti Joško Belamarić detaljno je izložio mentalnu topografiju Jadrana i zaobalja (2004), ocrtavši međuigru dvaju navezanih prostora u trajnoj psihozi političko-religioznog ratovanja. Po jadranskom je gradu Europa prepoznala Hrvatsku kao zemlju koja po svojem identitetu ulazi u njezino kolo.

Akademik Jakša Fiamengo priložio je esej „Listanje mora, valovanje knjige“ (2005) u kojemu je literaturu izjednačio s morem jer su čitave biblioteke ispisane o životu koji se po njemu ravna. U autorovoj Komiži riva je glavni trg na kojem se odvija ikonografija pomorsko-ribarskog života, koja se preselila u korice knjiga, a nama prepustila suvremenija nastojanja da se od mora živi, da se s njim prijateljuje i bori. Akademik Nenad Cambi u uvodnom eseju 2006. govori o „Antičkim korijenima mediteranske ekumene“, polazeći od civilizacijskih iskoraka Sredozemlja, smjerova širenja ranih civilizacija, njihove posebnosti i međuigre. Međuprostor Grka i Etruščana ispunjavaju Rimljani, dajući pečat i Dalmaciji. Padom antičke civilizacije nije se ugasio mediteranski korijen, nego se na grčko-etrusčansko-rimskim zasadima razvila ranosrednjovjekovna civilizacija – temelj suvremenog doba.

U eseju „Knjiga i Mediteran“ (2007) akademik Radoslav Katičić polazi od razvoja pismenosti na Sredozemlju još od Feničana ističući da se na helenskoj podlozi razvila naša ćirilometodska baština, branjena Jeronimskim štitom. Književni teoretičar Predrag Matvejević piše o „Mediteranu na pragu novoga tisućljeća“ (2008), ističući da suvremena slika Sredozemlja nije idilična te navodi nevolje koje ga ugrožavaju. Ona nije ista u stvarnosti i u uobrazilji te bi, prema autoru, trebalo zasnovati alternativnu intermediteransku kulturu jer Mediteran nije u stanju osigurati vlastito postojanje bez suradnje s drugima. Akademik Tomislav Raukar priložio je esej „Jadransko srednjovjekovlje i Mediteran“ (2010) u kojemu ističe važnost istočnojadranskog navigacijskog puta. Na našoj su se obali razvili gradovi s dubokim osjećajem pripadnosti vlastitoj zajednici koju Toma Arhiđakon naziva Domovinom, najvišom vrijednosti u njegovu misaonom sustavu. Na navedeni se esej skladno nadovezuje onaj akademika Josipa Bratulića (2011) o hagiotopografiji – o ukorijenjenosti svetačkih kultova na našem području. Na njemu se isprepleću svetački rani kultovi, s bizantskoga Istoka i s rimskoga Zapada, a naša je hagiografija, posebno Bogorodičina, prava učiteljica života, presudna u građenju nacionalnog identiteta.

Dok je u prethodnim esejima naglašena naša ćirilometodska baština, esej povjesničarke Mirjane Matijević Sokol o „Splitskom srednjovjekovnom književnom krugu“ (2012) ističe drugo hrvatsko kulturno krilo, ono latinske pismenosti. Splitska pisana baština, predstavljena u *Splitskom evangelijariju*, gradskom statutu te u Tominu djelu, iznjedrila je

oca hrvatske književnosti, Marka Marulića. Književnik i prevoditelj Marko Grčić u eseju „Meditacija o nostalgiji“ (2013) ističe našu čežnju za povratkom čistom početku – *rasutoj baščini* kao važnoj oznaci hrvatskog mediteranizma. U eseju „Svijet u zrcalu Mediterana“ (2014) akademik Mislav Ježić daje retrospektivu vjekovne borbe između Europe i Azije, opjevane u svjetskoj književnosti koja je odraz našla i u Gundulića. Arabist i diplomat Daniel Bučan u eseju „Al-Andalus – srednjovjekovni primjer mediteranskog multikulturalizma“ (2015) govori o maurskoj Španjolskoj – pozornici susreta arapsko-islamske, kršćanske i židovske kulture; na temelju sudbine filozofa Majmonida pokazuje dosege i ograničenja mediteranskog multikulturalizma. Povjesničar Josip Vrandečić u eseju o promišljanjima o Splitu (2016) predstavlja tri paradigme na koje se u modernosti gleda na Grad: klasicističku, potom populističko-demokratsku i revolucionarnu te, zaključno, funkcionalističku, koja Split promatra kroz Palaču – „najkorisniju svjetsku starinu“. Latinist i kroatist Bratislav Lučin u eseju „Jadranski osvit hrvatskoga humanizma“ (2017) otkriva njegove „početke početaka“ koje veže za kratak boravak Cirijaka iz Ancone 1435. u Zadru, Trogiru i Splitu te njegove veze s domaćim učenim ljudima koji su dijelili njegovo zanimanje za antiku. Književni teoretičar Mladen Machiedo priložio je esej o „Mediteranu: jučer i danas“ (2018), promatrajući ga iz vizure suvremene književnosti i filmske umjetnosti koje se bave temama poput migracija ili „arapskog proljeća“, pri čemu se miješa sjetno-nostalgičan pogled na „knjiški“ Mediteran i tužno-nemoćan pogled na onaj zbiljski. Zaključno, povjesničarka Slavica Stojan u eseju „Oživljena povijest u ljetnikovima Rijeke dubrovačke“ (2019) polazi od značajki mitskog ambijenta i fiziokratske kulture ladanja. Završni naglasak stavlja na vrijeme nakon ukinuća Republike u kojemu novi urbanistički koncepti nameću pitanja njihove refunkcionalizacije. Navedeni radovi potvrđuju da snaga hrvatskog naroda leži u kršćanskoj sastavnici mediteranske kulture koja nas je očuvala i čuva za olujnih nevremena.

Josip Vrandečić

Od Dioklecijanove luke do „zlatnog prstena“ između Istoka i Zapada

Pomorski Split do početka XX. stoljeća (ur. Nenad Cambi i Arsen Duplančić), Split: Književni krug, 2019, 496 str.

Zbornik obuhvaća 20 znanstvenih radova izloženih na simpoziju održanom 26. i 27. rujna 2016. u okviru *Knjige Mediterana* u organizaciji Književnog kruga. Navedeni radovi u svojem cjelovitom obuhvatu predočavaju pomorski život grada, s naglaskom na značenju splitske luke od Dioklecijana do početka 20. stoljeća.

U radu „Splitska luka u peljarima od kraja 18. do kraja 19. stoljeća“ Mithad Kozličić predstavlja navedene priručnike za plovidbu, počevši od onoga francuskog kartografa Bellina iz 1771. do austrijskog iz 1893. Autor prikazuje razvitak ovih navigacijskih tumača koji, uz podatke o luci i njezinoj infrastrukturi, donose i sve opširnije podatke o sadržajima u gradu, čime prethode modernim nautičkim vodičima. U članku Nenada Cambija

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

53

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2021.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 53, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*